

HISTORY OF TRADITIONAL PERFORMING ARTS

Mavluda Najmetdinova

Teacher

Fergana State University

Faculty of Art History

Department of Music Education

Sharipova Odinahon

Student of the Department of Music Education

Annotation: This article deals with the historical chronology of traditional performing arts, the national musical tradition of the Uzbek people.

Keywords: Spirituality, culture, classical music, traditional performance.

АНЪАНАВИЙ ИЖРОЧИЛИК САНЪАТИ ТАРИХИ

Мавлуда Нажметдинова

Ўқитувчиси

Фарғона давлат университети

Санъатшунослик факультети

Муסיқа таълими кафедраси

Шарипова Одинахон

Муסיқа таълими кафедраси талабаси

Аннотация: ушбу мақолада ўзбек халқининг миллий муסיқий аснъати бўлмиш анъанавий ижрочилик санъатининг тарихий хронологияси борасида сўз боради.

Калит сўзлар: маънавият, маданият, мумтоз муסיқа, анъанавий ижрочилик.

Халқимиз ўзининг кўп асрлик тарихи давомида ўзига хос ривожланиш босқичини, ўзига хос турмуш тарзини, ўзига хос фалсафа ва ўзига хос маданиятни яратди. Ана шу ўзига хослик миллийлик, айниқса, унинг муסיқа маданиятида тўла намоён бўлгандир. Шунинг учун ҳам миллий муסיқасиз халқимиз руҳини кўтариб, унинг қалбига йўл топиб ва уни бунёдкорлик ишларига сафарбар этиб бўлмайди, чунки миллий муסיқада ўу халқнинг асрлар оша тўплаган ҳиссий билим ва тажрибалари, қувонч ва ташвишлари, дард ва аламлари ўз ифодасини топгандир.

Бугунги кунда миллий муסיқамизнинг комил инсон шахсини шакллантиришдаги аҳамияти ва ролига янгича ёндашиш ниҳоятда зарур бўлиб қолди. Муסיқа оламни билиш, ҳис қилиш, идрок этиш ва унинг гўзалликларидан лаззатланишнинг алоҳида бир шаклидир.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган янгиланиш ва ривожланиш сиёсатининг стратегик мақсади мустаҳкам маънавий-ахлоқий кадриятлар негизида янги жамият барпо этишдир. Муסיқий маданиятни, шу жумладан, анъанавий ижрочилик маданиятини юксалтириш, ёшларнинг анъанавий ижрочилик маҳоратини шакллантириб бориш, олиб борилаётган ислохотлар самарадорлигини оширишда, мамлакатда демократик тамойилларни қарор топтиришда ҳамда ижтимоий-сиёсий жараёнларни бошқаришда муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда маънавиятга бўлган юксак эътиборнинг натижаси ўларок, ёшларда анъанавий ижрочилик маҳоратини ошириш, мазкур жараённи янгилаш, уни замон талабларига мос тарзда юксалтириш ҳамда ёшларнинг бадиий-муסיқий дунёқарашини кенгайтириш билан боғлиқ муаммолар жамият ижтимоий ҳаётининг долзарб масалаларига айланди. Зеро, “Мумтоз муסיқий меросимизни асраб-авайлаш ва ўрганиш, уни ёш авлодга безавол етказиш мақсадида кўплаб кўрик-

танловлар, нуфузли халқаро мусиқий анжуманлар мунтазам равишда ўтказиб келинмоқда¹,¹-деган фикрнинг фалсафий моҳияти ёшлар мусиқий тафаккурининг янгиланиш жараёнларини такомиллаштиришга бўлган эҳтиёжни қондиришга қаратилган.

Ўзбек халқининг бой мусиқа меросини ўрганиш ва уни кенг омма ичида тарғиб қилиш ишлари санъатимизнинг жонкуяр ташаббускорлари, моҳир ижрочилари зиммасида бўлган. Чунки бизнинг давримизгача етиб келган улкан мусиқий меросни устоздан-шогирдга бевосита ўтишида табаррук зотлар кўприк вазифасини ўташ билан биргаликда ўзларининг анъанавий ижрочилик маҳоратлари билан ҳам намуна бўлганлар.

Жумладан, Ота Жалол Носиров, Ота Ғиёс Абдуғаниев, Ҳожи Абдулазиз Абдурасулов, Мулла Тўйчи Тошмуҳаммедов, Шораҳим Шоумаров, Матюсуф Харратов, Матпано Худойберганов, Мадрахим Ёкубов (Шерозий), Юнус Ражабий, Домла Халим Ибодов, Уста Олим Комилов, Мамадбува Сатторов, Жўрахон Султонов, Тўхтасин Жалилов, Сафо Муғанний, Хожихон Болтаев, Нурмуҳаммад Болтаев, Маъмуржон Узоқов, Фахриддин Содиқов, Комилжон Жабборов, Имомжон Икромов, Ғанижон Тошматов, Саиджон Калонов, Набижон Хасанов, Мухторжон Муртазоев, Дониё Зокиров, Комилжон Отаниёзов, Матниёз Юсупов, Орифхон Хотамов, Фаттоҳхон Мамадалиев, Расулқори Мамадалиев, Таваккал Қодиров, Султонали Маннопов ва бошқалар устоздан шогирдга ўтиб келаётган асрий анъаналарни давом эттириб, янги мазмун, янги ғоялар билан пайванд қила олган табаррук устозлардир.

Шу нуқтаи назардан олганда мусиқий маданиятнинг ёшлар анъанавий ижрочилик маҳоратини оширишда ҳамда уларнинг маънавий дунёқарашини кенгайтиришдаги тутган ўрнини тадқиқ этиш бугунги кунда долзарблиги билан алоҳида ажралиб туради:

Биринчидан, Ўзбекистоннинг миллий тараққиётида миллий мусиқий маданият анъанавий ижрочилик маҳоратининг ўзига хос ўрнини белгилаб беради.

Иккинчидан, мумтоз мусиқий маданият шахс камолотининг барча босқичларида унга фалсафий, ахлоқий, эстетик ғояларни сингдиришда, юксак инсонпарварлик туйғуларини шакллантиришда, шунингдек, анъанавий ижрочилик маҳоратини оширишда муҳим руҳий-эмоционал омил бўлиб хизмат қилади.

Учинчидан, Ватан мустақиллиги ёшларнинг ўз қобилияти, иқтидори, истеъдоди ва умуман эркин бадий-ижодий фаолиятини ривожлантиришда ўқувчи ёшларнинг анъанавий ижрочилик маҳоратини ошириш учун етарли объектив, субъектив шароитларни юзага келтиради.

Шу боис ҳам ёшларнинг анъанавий ижрочилик маҳоратини ошириб бориш ҳам жамият тараққиётининг барча соҳаларида юз бераётган ислохотларни уйғун ҳолда таҳлил этиш масалаларидан биридир. Бу ўз навбатида, ёшларнинг анъанавий ижрочилик маҳоратини ошириш масаласи долзарб эканлигидан далолат беради ҳамда маънавий тараққиётнинг таркибий қисми сифатида махсус тадқиқ этиш заруриятини келтириб чиқаради.

Ўзбек шарқшунос олимларининг янги тадқиқотлари ва ўрта аср мутафаккирларининг мусиқа маданиятига оид рисоаларидаги ўзбек халқи мусиқий тафаккур тараққиётининг, жумладан, анъанавий ижрочилик маҳоратини ошириб бориш тарихий жараёнини тасаввур қилишимизга ёрдам беради.

Мусиқий маданият дастлаб синкретик (қоришув) ҳолатда бўлганлиги тўғрисида Авесто китоби ва бошқа қадимги ёзма ёдгорликлар, шунингдек, Ўрта Осиё халқларининг турмуш тарзи, уларнинг урф-одатлари, тўй-томошаларининг архаик элементлари гувоҳлик беришига синфсиз жамият шароитида Ўрта Осиё мусиқа асбобларининг асосийлари, яъни уриб чалинадиган, пуфлаб чалинадиган ва торли созлар турлари вужудга келган.

Улуғ аждодларимиз миллий мусиқа маданиятимизда анъанавий ижрочиликни шакллантириб боришдаги ижро санъатининг илоҳий қудратини, мусикасиз комил ва фозил инсонлар шахсини вояга етказиб бўлмаслигини чуқур англаб етганлар. Ўрта Осиёлик буюк мутафаккирлар: Абу Наср Форобий, Абу Али ибн Сино, Абу Райхон Беруний, Алишер Навоий, Бобур, Феруз сингари улуғ алломаларнинг мусиқий тафаккурни анъанавий ижрочилик орқали шаклланиб боришига жуда катта ҳисса қўшганликларини ёш авлод англаб етишлари учун уларнинг ёшлик чоғидан бошлаб мумтоз

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият. 2008. Б- 140

кўшиқлардан, шунингдек, мусикий тафаккурларини анъанавий ижрочилик орқали шакллантириб боришларига ва бунда анъанавий ижродан баҳраманд бўлишларига шароит яратиб бериш керакдир.

Бадий мусиқа маданиятига оид бир қатор илмий-тадқиқот ишлари бўлганлигини алоҳида эътироф этиш мумкин. Жумладан, ёшларнинг анъанавий ижрочилик маҳоратини ошириш масалаларининг умумназарий ва методологик ҳамда тарихий ёритишда В.М.Беляев, И.Р.Ражабов, Ю.Ражабий, Ф.Караматов, С.Маннопов, А.Умаров каби мусиқашунос олимларнинг илмий-назарий тадқиқотларини алоҳида таъкидлаб ўтиш ўринлидир. Ёшларнинг анъанавий ижрочилик маҳоратини ошириб боришнинг ижтимоий-фалсафий, ахлокий-эстетик, сиёсий асосларини илмий таҳлиliga бағишланган қатор тадқиқот ишлари ҳамда мақолалар чоп этилган бўлса-да, замон талаблари асосида таҳлил этилмаган. Шунингдек, улуғ санъаткорлик томонидан яратилган мумтоз мусиқа маданиятимизнинг бой тарихи, ижрочилик услуби ва уларнинг маҳорат сирларини ҳар томонлама илмий тадқиқ этмай туриб, мусиқа маданиятимизнинг бундан кейинги ривожланиш истикболларини белгилаб бўлмайди, албатта.

Бугунги кунда ўзбек миллий мусиқа санъатини ҳар томонлама ривожлантиришга, айниқса унда анъанавий ижрочиликнинг ўрни масалаларига эътибор берила бошланганлигини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Академик Юнус Ражабий номидаги республика Мақом ансамблининг қайта мукамал ташкил этилиши, ҳалқаро Мақом фестивалига асос солинганлиги, Ўзбекистон радиоси ва телевидениесида “Барҳаёт наволар” туркумидаги эшиттириш ва кўрсатувларнинг мунтазам берилаётганлиги, жойларда таниқли санъаткорларнинг хотира-кечалари ташкил қилинаётганлиги – ана шуларнинг ҳаммаси ўзбек миллий мусиқа маданиятида анъанавий ижрочилик санъатини оёққа турғизиш борасидаги хайрли тадбирлардир.

Ўзбек миллий мусикий маданиятни анъанавий ижрочилик орқали шакллантириб бориш ва уни тарғиб этишда қишлоқ, туман ва вилоятларимизда мунтазам равишда кўрик-танловлар ўтказиш, ғолибларни рағбатлантириш масалаларига катта эътибор берилмоқда.

Анъанавий ижрочилик санъатига фақат мазмунли дам олиш воситаси деб эмас, балки халқимизнинг руҳи ва маънавиятини юксалтириш, унинг ҳис-туйғулари ва инсоний фазилатларини камол топтириш, яхши хислатли инсонларни вояга етказишнинг оқилони усули деб қараш бугунги кун талабидир. Буннинг учун миллий мусиқа тариққийетида анъанавий ижрочиликнинг ўзига хос ўрни ва ролининг ўзига хос ўрнини белгилаш, анъанавий ижрочиликнинг шахс камолотида муҳим руҳий-эмоционал омил эканлигини аниқлаш, ёшларнинг мусикий қобилияти, иқтидори, истеъдоди, ижодий фаолиятини ривож топиши учун етарли шарт-шароитлар яратиш, анъанавий ижрочиликнинг замонавий педагогик усулларини ишлаб чиқиш зарурдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Инструментоведение. Петросянц.А.И. Т.,1990г.
2. Вопросы музыкальной культуры Узбекистана (вып.1/2) Т., 1961,1969г
3. Алишер Навоий и музыка. Т.,1976 г.